

УДК 631.11

*Т. В. Мазана,
ст. викладач, Дніпропетровський державний аграрний університет*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Розглянуто проблеми розвитку фермерських господарств країни на сучасному етапі. Визначено суть поняття "проблеми фермерських господарств", "перспективи розвитку фермерських господарств", "ефективна діяльність", "аграрна політика".

The problems of farms development on the modern stage in the country are considered. It is determined the concept of "farms problems", "perspective of farms development", "effective activity", "agrarian policy".

ВСТУП

Забезпечення зростання національної економіки, насамперед, залежить від ефективного функціонування підприємницьких структур, які є ядром ринкової економіки. В цих умовах особливого значення набуває питання підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Для вітчизняних підприємств проблема забезпечення і підвищення конкурентоспроможності є першочерговим завданням з точки зору їх виживання і подальшого забезпечення ефективною діяльністю. Уникнути кризового стану в аграрному секторі економіки можна тільки завдяки багатоукладності, рівноправному розвитку всіх форм господарювання. Однією з найперспективніших форм господарювання є фермерство. Фермерські господарства як форма малого підприємництва має ряд переваг, які дозволяють їм бути ефективними і конкурентоспроможними.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою запропонованої статті є вивчення проблем діяльності фермерських господарств в сучасних умовах та перспективи їх подальшого розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

Однією із відроджених форм господарювання на землі є фермерське господарство. Для нашої країни це відносно нова форма ведення

сільськогосподарського виробництва. Загальна економічна обстановка, психологічна, моральна, матеріально-технічна і правова непідготовленість суспільства до багатоукладної економіки на селі зумовлює суперечливість і нерівномірність процесів формування і становлення фермерських господарств. Але, незважаючи на існування багатьох проблем, які впливають на розвиток фермерських господарств, в тому числі і світову економічну кризу, фермерський сектор продовжує розвиватися, оскільки він є частиною процесу становлення багатоукладної аграрної економіки. Це підтверджують і проведені дослідження. Аналізуючи приведені в табл. 1 дані, можна сказати, що фермерський рух в Україні розвивався в два етапи. Перший етап охоплює період з 1990 по 2000 роки, коли кількість фермерських господарств зростає високими темпами, другий — з 2001 року по нинішній час.

У другому періоді простежується уповільнене зростання — до 2005 року, а в період з 2005 по 2009 роки — кількість фермерських господарств коливається то в сторону збільшення, то в сторону зменшення. Проведений аналіз землезабезпеченості фермерських господарств свідчить про наступне: за весь період становлення і діяльності фермерських господарств площа сільськогосподарських угідь в розрахунку на одне господарство збільшилась в 4,5 рази і в 2009 році становила 102,6 га. Можна конста-

тувати, що розвиток фермерства іде по шляху збільшення земельних ділянок на одне фермерське господарство, що відповідає сучасним умовам господарювання. Найбільшу питому вагу (31,4%) складають господарства з площею сільськогосподарських угідь від 20,1 га до 50 га, 11,2% — господарства з площею від 10,1 га до 20 га і 11,2% — господарства з площею від 100,1 га до 500 га.

Щодо складу працівників фермерських господарств, то за останні три роки кількість найманих працівників зменшилась з 78,7% в 2007 році до 63,2% в 2009 році, а натомість зросла чисельність членів фермерських господарств — з 21,3% до 36,8% відповідно. Дані щодо питомої ваги виробництва основних видів продукції фермерських господарств у загальному обсязі свідчать про наступне: структура виробництва продукції за останні роки змінилась.

Простежується тенденція збільшення питомої ваги виробництва зернових та технічних культур. Так, виробництво зернових та зернобобових зросло з 1,5% в 1995 років до 12,1% в 2009 років, соняшнику — з 3% до 17,9%, сої — з 0,0% до 12,5% відповідно. Стабільною залишається питома вага з виробництва продовольчих і баштанних культур (5,5% і 5,4% відповідно). Щодо таких культур, як картопля і овочі, то простежується збільшення, але незначне.

Аналіз виробництва продукції тваринництва показав,

Таблиця 1. Динаміка кількості фермерських господарств та їх землезабезпеченість

Роки	Кількість фермерських господарств	Створено за рік	Площа с.-г. угідь, тис. га	В т.ч. площа ріллі, тис. га	Приходиться с.-г. угідь на одне ФГ, га
1990	82	-	2,0	-	24,4
1995	34778	2795	786,4	718,5	22,6
2000	38428	2544	2157,6	1994,0	56,1
2005	42445	-787	3661,2	3492,6	86,3
2006	43150	705	3972,8	3814,9	92,1
2007	43410	260	4198,9	4056,2	96,7
2008	42446	-964	4327,8	4189,3	101,9
2009	41906	-540	4298,6	4165,1	102,6

Таблиця 2. Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами (у відсотках до загального обсягу)

	роки						
	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Зернові та зернобобові всього	1,5	5,1	10,7	12,3	11,1	12,9	12,1
Цукровий буряк	2,2	5,7	8,9	10,5	8,3	6,1	4,5
Соняшник	3,0	10,0	15,6	15,9	16,5	18,1	17,9
Соя	0,0	3,3	13,2	13,0	12,2	11,5	12,5
Картопля	0,1	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,7
Овочі	0,5	1,4	2,1	2,8	2,5	3,5	2,7
Продовольчі баштанні культури	5,5	10,0	5,5	5,9	4,8	6,4	5,4
Кукурудза на силос і зелений корм	0,1	1,8	3,3	3,8	4,0	4,0	4,4
М'ясо (в забійній вазі)	0,3	0,5	0,9	1,4	2,1	2,4	2,1
молоко	0,2	0,5	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9
Яйця	0,1	0,1	0,1	0,4	0,4	0,4	0,5
Вовна	0,5	0,3	2,2	2,3	2,8	3,4	3,5
мед	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3

що фермерські господарства збільшили виробництво м'яса в загальному обсязі з 0,3% в 1995 році до 2,1% в 2009 році та вовни — з 0,5% до 3,5% відповідно за роками. По інших видах продукції тваринництва також іде зростання, але незначне.

Галузева структура виробництва у фермерських господарствах за досліджуваний пе-

Таблиця 3. Основні показники діяльності фермерських господарств

Показники	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2009 у % до 2000
Вироблено валової продукції всього, млн грн.	1308,5	3424,6	4097,0	3477,2	5921,4	5074,9	387,8
- в т.ч. продукції рослинництва	1156,3	3101,8	3660,0	2884,9	5263,1	4393,6	380,8
- продукції тваринництва	152,2	322,8	437,0	592,3	658,3	681,3	447,6
Питома вага виробництва прод. рослинництва, %	88,4	90,6	89,3	83,0	88,9	86,6	-1,8 в.п.
Питома вага виробництва прод. тваринництва, %	11,6	9,4	10,7	17,0	11,1	13,4	+1,8 в.п.
Вироблено валової продукції: на одного працівника ФГ, грн	18299	25646	31030	30151	53031	49369	269,8
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	606,5	935,4	1031,3	828,1	1368,2	1180,6	194,6

ріод не змінилась: залишається досить високою доля рослинницької продукції. В цілому, питома вага фермерських господарств з виробництва основних видів продукції рослинництва (до загального обсягу) зросла з 12,8% в 1995 році до 60,2% в 2009 році. Результати економічного аналізу основних показників діяльності фермерських господарств свідчать про те що, незважаючи на складну економічну ситуацію в цілому, фермерські господарства за останні десять років мають досить високі показники ефективності виробництва (табл. 3).

Темп приросту виробництва валової продукції в порівняльних цінах 2005 року за період з 2000 по 2009 роки становить 287,8% ,в т.ч. продукції рослинництва — 280,8%, продукції тваринництва — 347,6%, а за період з 2005 по 2009 роки ці показники становлять відповідно: 48,2%; 41,6%; 111, 1%. Важливим показником досягнутого рівня виробництва є рівень продуктивності праці. Виробництво валової продукції на одного працівника в 2009 році збільшилось на 169,8% порівняно з 2000 роком, а щодо виробництва валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь, то тут також простежується зростання на 94,6%.

За період 2007—2009 роки прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах зріс з 1066,6 млн грн. до 1567,5 млн грн. здебільшого за рахунок підвищення ціни, оскільки рівень рентабельності знизився на 4,6 в.п.

Отже, із приведеного вище аналізу можна зробити висновок, що, незважаючи на світову економічну кризу, що затягнулась, фермерські господарства не знизили економічні показники діяльності, а, навпаки, майже по всім показникам простежується покращення. В останні роки в нашій країні аграрна політика направлена на укрупнення сільськогосподарських підприємств, а отже, майбутнього для дрібних фермерів не обіцяють. Але не треба забувати, що розвиток фермерства — це ще й вирішення соціальних проблем на селі, тому що фермерство — це переважно сімейний бізнес.

У дрібних фермерських господарств майбутнє в аграрній сфері є. Їм треба йти в "незайняті ніші". В рослинництві — це вирощування плодів і ягід. Особливість цього виробництва — довгострокові інвестиції, однак ємкість цього ринку велика. У нас великий дефіцит плодів, ми імпортуємо близько 80% плодів і ягід. І закрити цей дефіцит можуть фермери, зайнявшись вирощуванням плодів і ягід на площі 15—20 га. Ця площа повинна знаходитись у власності

однієї сім'ї, де працюють всі її члени. Тільки така модель може забезпечити ефективний менеджмент в цьому бізнесі. Щодо тваринництва, то тут майбутнє для дрібних фермерів — у виробництві молока, ексклюзивних сирів або якихось екологічних "локальних" продуктів. Це такий бізнес, в якому потрібен індивідуальний підхід, де необхідно знати кожну корову "в лице". А це можливо на фермі, де утримується максимум 100 корів і яку обслуговує одна сім'я. Це підтверджує досвід багатьох країн з розвинутим фермерством. Уряд також підтримує діяльність фермерських господарств в цьому напрямі. Зокрема, на 2011 рік Кабінет Міністрів передбачив 100 млн грн. на облаштування сімейних молочних ферм. До того не треба забувати і про те, що Україна йде по шляху вступу до СОТ, де якість продукції стоїть на першому місці.

ВИСНОВКИ

Ми вважаємо, що забезпечення ефективної діяльності фермерських господарств — це одна із складових підвищення конкурентоспроможності підприємств, а отже, і забезпечення зростання агропромислового комплексу країни. Проведені дослідження діяльності фермерських господарств показали, що за останнє десятиріччя простежується покращення майже всіх економічних показників. Тому цілком очевидно, що при подальшій державній підтримці фермерство стане одним із провідних організаційних форм господарювання на селі. Це дозволить позитивно вплинути на ефективність виробництва, зайнятість населення, активізувати підприємництво та відродження села.

Література:

1. Гуцаленко О.О. Європейське фермерство // Агроінком. — 2008. — № 3. — С. 51—54.
 2. Дем'яненко М.Я., Іваніна Ф.В. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва. // Економіка АПК. — 2009. — № 9. — С. 3—9.
 3. Касл Э., Бекер М., Нельсон А. Эффективное фермерское хозяйствование: пер. с англ. — М.: Агропромиздат, 1991. — 496 с.
 4. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки: монографія. — К.: ННЦІАЕ, 2005. — 682 с.
 5. Макаренко П.М., Мельник Л.Л. Фермерство України у контексті тенденцій розвитку світового сільського господарства // Економіка АПК. — 2008. — № 4. — С. 145—152.
- Стаття надійшла до редакції 10.10.2011 р.*